ئەحمەد ئەسکەندەری:

من گەشبینم بە داهاتووی ژنان لە رۆژهەڵاتی کوردستان

دیمانە: کۆیستان

ئەحمەدی ئەسکەندەری یەکێکە لە سیما ناسراوەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان، کاك ئەحمەد بە بڕوا بە مافی بەرابەری ژنو پیاو بە دەیان وتارو بابەتو وەرگێرانی لەسەر مەسەلەو کێشەکانی ژنان لە سایتو رۆژنامەکاندا بلاوبۆتەوە. هەر لە پێوەندی لەسەر لایەنێکی دیکەی کێشەکانی ژنان ئەم دیمانەیەمان لەگەڵ پێك هێناوە.

هێندێك لە رووناکبیرانو تێکۆشەرانی سیاسیی کوردستان (پیاوان) لە سەر ئەو بڕوایەن ئاوڕدانەوە لە پرسی ژنان یان بڵێین پرسی فیمینیستی لە حاڵی حازردا، کە کورد لە ستەمی نەتەوەیی رزگاری نەبووە بە جۆرێك قسەلێکردن یان هەوڵ دان بۆ رزگاری ژن لە ستەمی رەگەزی هەوڵێکی بێسوودە، واتە ئەوان ئەولەویەتیان بە پرسی نەتەوەیی داوە، یان بە جۆرێکی دیکە هێندێك لە چالاکانی مافەکانی ژنان لە رۆژهەڵاتی کوردستان پێیان وایە خەباتی نەتەوەیی هەوڵەکانی ئەوانی لەپێناو مافەکانی ژناندا شاردۆتەوەو لە پەراوێزی خستوە. بە بڕوای ئێوە بۆچوونی ئەوانە تا چەندە راستەو لە جێی خۆی دایە؟ ئایا بە راستی دەکرێ هەوڵەکان لێك گرێدراو بزو لە یەك کات دا هەردوو خەباتەکە بەڕێوە بچن؟ یان پێك گرتن (قیاس)ی ئەوانە پێکەوە لە جێی خۆی دایە؟ یان دانانی پلەبەندی لە نێویاندا دروستە؟

و: گرفت لە خودی ئەو بۆچوونە دایە کە دەیهەوێت رزگاریی نەتەوایەتی لە گەشەی کۆمەڵایەتی جیابکاتەوە. بزووتنەوە نەتەوایەتییەکان بەوە دەناسرێنەوە کە ئایا تا چ رادەیەك خۆیان لە پرسی دیموکراسی و نازادیی تاکەکەس و هەروەها یەکسانی لە نێوان تاکەکانی کۆمەڵگادا دەدەن. ئەگەر باس لەوە کرا کە جارێ ئێمە سەرقاڵی خەبات لە دژی ستەمی نەتەوایەتین و دژ بە داگیرکەرانی وڵاتەکەمان خەباتێکی لێبڕاوانە دەکەین و فریای هیچی دیکە ناکەوین، خودی ئەمە بەو مانایەیە کە گرینگی بە پرس و کێشەکانی دیکە نادەین! بەڵام هەڵبەت هیچ حیزب و رێکخراوێک بەو شێوەیە باسی ناکات. ژنان کە نەك هەر نیوەی کۆمەڵ بەڵکو بەشێکی زۆر گرینگی کۆمەڵگا پێکدێنن، ئەگەر لە ناو بزووتنەوەی رزگاریخوازانەدا ئاستی کۆمەڵگایەکی یەکسان و رێزگرتن لە مافەکانی خۆیان بەدینەکەن، چۆن دەتوانین چاوەڕوان بین کە بێنە ریزی خەباتەوە و ئامادەی فیداکاری بن؟

ئەگەریش چالاکانی مافەکانی ژنان لەو باوەرە دابن کە هەوڵەکانی ئەوان کەوتووەتە پەراوێزەوە، چاویان لە ئەزموونی باشووری کوردستانە. پاش نزیکەی ١٧ساڵ دەسەڵاتی خۆمالّی و تێپەڕبوونی زیاتر لە پێنج ساڵ بەسەر رووخانی رژێمی بەعسدا، هێشتایش زۆر بەداخەوە ئاماری کوشتن و توندوتیژی بەرامبەر بە ژنان هەر

ئەو حیزبە پێشکەوتووە کە لە بواری خەبات بۆ یەکسانی لە کۆمەڵگادا دەسکەوتی گرینگی بەدەستهێناوە و ئەو وڵاتە پێشکەوتووە کە توانییویەتی توندوتیژی بەرامبەر بە ژنان زۆر کەم بکاتەوە.

رووە لە زیادبوونە. لەم بەشەی کوردستان سەرەرای هەوڵو تێکۆشانی نێجگار زۆر و پربایەخی ژمارەیەك لە ژنانی چالاکو هەڵسووڕاو کە توانیویانە بزووتنەوەیەکی یەکسانی تارادەیەك کارامە بخەنەگەڕ، هێشتا سیستەمی پیاوسالاری بە شێوەیەکی هێرشبەرانە تەنانەت تەنگی بە ژنانی هەڵسووڕاوی بزووتنەوەی یەکسانییش هەڵچنیوە.

گومان لەوەدا نیە کە دەکرێ هەوڵەکان لێك گرێبدرێن و هاوکات لەگەڵ خەبات بۆ کۆتایی هێنان بە ستەمی میللی لە کوردستان خەبات بۆ چەسپاندنی دیموکراسی و لەوانەش مافی یەکسان بۆ ژنانیش بەردەوام بێت. هەرچەشنە پلەبەندی کردن لەراستیدا خۆشاردنەوەیە لە پابەندبوون بە پێوەرەکانی نازادی و دیموکراسی و مافی تاکەکان.

- حیزبە نەتەوەییەکانی کوردستان ئەگەر نەلێم هەموویان، زۆربەیان ساڵەهایە باسی رۆڵی ژنان لە خەباتی نەتەوەییدا دەکەن، بە شانو شەپیلکی ژنان دا هەڵدەڵێزو بانگەشەی دەستەبەربوونی مافەکانی ژنان دەکەن. لەهەمان کاتیشدا ئەگەر چاو لە ریزی ئەو حیزبانە دەکەی ژنان لە پەراوێزدانو بە تایبەتی زۆر بە کەمی لە ریزی پۆستە کلیدییەکاندا دەبینرێن، یان لە راگەیەزو هەڵوێستەکانیاندا بەرامبەر بە مەسەلەکانی ژنان زۆر بێتەفاوتن، (بۆ نموونە لەسەر کوشتنی ژنان لە سەر مەسەلەی بەناو شەرەفو ناموس) ئێوە وەك چالاکێکی سیاسیو یەکسانیخوازێك ئەمە چۆن لێك دەدەنەوە؟

و: حیزبەکانی کوردستان دیارە بە هێندێك جیاوازییەوە لە حیزبێکەوە بۆ ئەوی دیکە، نیشانیانداوە کە هیچکامیان نەیانتوانییوە پرسی ژن نەك لە کۆمەڵگا، بەڵکو لە ناو ریزەکانی خۆیاندا چارەسەر بکەن. وشەی بریقەدار و رستەی جوان سەبارەت بە پشتگیری کردن لە مافی ژنان لە ناو پەیرەو پڕۆگرامی هەموو حیزبەکاندا دەبینرێتەوە. لە رادەی بەرپرسیارەتی و لە پۆستە کلیدییەکاندا بەتەواوی پەراوێز خراون. ئەگەریش کەسانێکیان لە ناو کۆمیتەی ناوەندیدا وەکوو ئەندام وەرگیرابن، بەکردەوە نە دەنگیان و نە بۆچوونەکانیان گرینگییەکی ئەوتۆیان پێنەدراوە. ئەو خانمانەی کە ماوەیەك ئەندامی ناوەندی رێکخراوەکان بوون ئەزموونی تاڵ لە کەم دەسەڵاتی خۆیان و گوێنەگرتن لە ڕاو بیرو بۆچوونەکانیان دەگێڕنەوە. ئەم ژنانە نەبوونەتە نموونەیەك بۆ باقی ژنانی ناو حیزبەکە بۆ ئەوەی بتوانن سەرنجی ئەوان رابکێشن و هاندەرێك بن بۆ هێزی نوێ و لاوان کە بوێرن بێنە پێش و بەرپرسایەتی وەربگرن.

زۆر جار لە ناو کۆنگرەکاندا دەبیستریت کە "بەداخەوە ژنانی لێهاتوو، تێگەیشتوو و کارامەمان زۆر نیە" یان ئەوەی کە "زۆرمان هەوڵدا بەڵام خۆیان ئامادە نەبوون خۆیان کاندیدا بکەن و نایەنە پێش"! ئەم دوو سەرنجە لەلای زۆربەی حیزبەکان دەبیستریت.

بەبڕوای من هەردوو ئەم بۆچوونانە زۆر بە هەڵەدا دەچن:

١ـ بۆچوونی یەکەم کە دەڵێت ژنی لێهاتوو و کارامە نیە، یان زۆر کەمن، لەراستیدا دەیەوێت بڵێت کە پیاوانی کارامە و لێهاتوو زۆرن! باشە بۆ کاتێك دێتە سەر باسی هەڵبژاردنی ژنان بۆ ئەو پۆستانە لەپڕ ئاستی پێوەرەکان بەرز دەکرێنەوە و لیستێکی دریژ لە لێهاتوویی و لێزانی دەخرێتە بەردەستیان. لەکاتێکدا ئەم ژنانە لە کۆمەڵگایەکەوە هاتوون کە هەتا سەر ئێستاش پیاوسالارە و زۆربەی درگاکانی لەسەر بەرەوپێشچوون و گەشەی ژنان و کچان داخستووە، چۆن چاوەروانی ئاوایان لێبکرێت؟ وادیارە ئەوە لە بیر دەکرێت کە ئەم ژنانە تا چ رادەیەك ئازایەتی و فیداکارییان نواندوە هەتا توانیویانە لە وەها کۆمەڵگایەکدا بێنەپێش. من لەگەڵ ئەوەدا نیم کە ژنان هەر تەنها لەبەر ژن بوونیان ببرێنە ناو کۆمیتەی ناوەندی و پۆستی بالّایان پێبدرێت. تەنانەت پێموایە زۆرجار ئەمکارە کراوە و زۆریش ناسەرکەوتووە. لەهەمان کاتیشدا گومانم نیە لەوەدا کە ژنانی لێهاتوو و کارامە کەم نین. قسە لەسەر ئەوەیە کە حیزب و رێکخراو تا چ رادەیەك رێگاخۆشکەر بووە بۆ گەشەو بەرەوپێشچوونی ژنانی ناو ریزەکانی خۆیان؟ ئایا چەندجار لە پلێنومەکان و لە کۆبوونەوە گەورەکانی ناوخۆدا کێشەی ژن و پرسی بەشداربوونی ژنان لە ریزەکانی خواروەو سەرەوەدا وەکوو باسێکی گرینگ هاتووتە گۆڕ و باسی لێکراوە؟ ئایا قەت باسی ئەوەکراوە کە رێژەیەك دابندرێت بۆ ئەوەی ئەندامانی فلانە کۆمیتە لە ژنان پێکبێت؟ ئەگەر وابووە ئایا نەخشەی پێویست و یەکەم هەنگاوەکان بۆ رێگاخۆشکردن بەمەبەستی گەیشتن بەو ئامانجە خراونەتە بەرباس و لێکۆڵینەوە؟

٢ـ ئەوەی کە ژنان خۆیان دەستپێشخەری ناکەن و راستەوخۆ ناچنەپێش و خۆیان کاندیدا ناکەن، نابێت هەر لە چوارچێوەی رۆژەکانی کۆنگرەدا ببیندرێت. بۆ تێگەیشتن لەو بێمەیلییەی ژنان لەو کاتانەدا پێویستە ئاوڕێك لە مانگەکان و ساڵەکانی پێش کۆنگرە بدەنەوە. ئەوە راستە کە ژنان خۆیان ئەبێت هەنگاوی یەکەم هەڵبگرن و ویست و خواستی وەرگرتنی پۆست و چوونە ناو کۆمیتەکانی بالّای رێکخراویان تێدا هەبێت. بەڵام ئایا ئەگەر ژنان ویستیان، بەکردەوە دەتوانن؟ ئەگەر توانییان ئایا دەڕێن ئەو هەنگاوە هەڵبگرن و نەترسن لە تەوس و تانەو تەشەری هاوڕێیانی پیاو لەبەر ئەوەی لە هەموو شتێکدا زۆر پسپۆڕ و شارەزا نەبن؟ ئەی ئەگەر وێرایان ئایا رێگایان پێدەدرێت و لە ناو کۆمیتەکان و کۆڕی بڕیار و باس و لێکۆڵینەوەکاندا گرینگی بە قسەوباس و هەڵوێستەکانی ئەوان دەدرێت؟ ئەی ئەو ژنەی کە منداڵی وردی هەیە و کاری ناو ماڵیش هەر لەسەر شانی ئەوە، ئایا وەرگرتنی بەرپرسیارەتی نابێتە هۆی چەند بەرابەر بوونی ئەرکەکانی سەرشانی؟ بە وردی لێکدانەوەی هەموو ئەم خاڵانە ئەوەمان بۆ دەردەخات کە لە کۆنگرەدا راستە ژنان و پیاوان هەردوولا وەکوو ئەندامان و خاوەنی دەنگی یەکسان بەشدارن، بەڵام کاتێك لە پیاوێك و ژنێك داوادەکرێت خۆیان کاندیداکەن بۆ کۆمیتەی ناوەندی، ئەگەر پیاوەکە بیر لە پێنج شت بکاتەوە، ژنەکە ئەبێت بیر لە لانیکەم پازدە شتی جۆراوجۆر بکاتەوە پێش ئەوەی بتوانێت وەڵامی ئا یان نا بداتەوە!

بێ هەڵوێستبوون یان هەڵوێستی لاوازی حیزبەکان لەسەر کێشە گرینگەکانی وەکوو توندوتیژی و کوشتن بەناوی شەرەفەوە، هۆی سەرەکیی ئەوەیە کە ئەوانە لەناو ئەو سیستەمە پیاوسالارانەوە هەڵقوڵاون و بەئاسانی دەستبەرداری نابن. جگە لەوەش لە باتی دیتن و گەڕان بە شوێن چارەسەرێکدا بۆ ئەو گیروگرفتانە، هەوڵیان ئەوەیە بیشارنەوە و بڵێن ئەوە هیچ نییە، ئەوە هەر تووڕەبوونی تاکەکەسێکە و نابێت زۆر گەورە بکرێتەوە خۆ هەر لەناو کورد دا نیە!

داهاتووی ژنانی رۆژهەڵاتی کوردستان چۆن دەبینی؟ پێتان وانیە ئەگەر رۆژێك رۆژهەڵاتی کوردستان لە ستەمی نەتەوەیی رزگاری بوو، ئەوانیش وەك ژنانی باشوور نووشی نەهامەتیو ئەو رەشەکوژییانە نەبنەوە لەسەر مەسەلەی ناموسو شەرەف کە هەر ئێستا کەم نین ئەو ژنانەی لە رۆژهەڵاتی کوردستان لەسەر ئەو مەسەلەیە گیانیان لێدەسەێندرێ؟ چ بکرێ بۆ ئەوەی چارەنووسی ژنی کورد لەم نزاڕیدیایە رزگاری بێت؟

وە: من گەشبینم بە داهاتووی ژنان لە رۆژهەڵاتی کوردستان. چاوخشاندنێك بەسەر ژمارەی ژنان و کچانی چالاکو لە بواری جۆراوجۆرە هونەری و کۆمەڵایەتی و ئەدەبییەکان لە کوردستان و لە دەرەوەی وڵاتیش ئومێدبەخشە. چ لە رێگای بەشداریکردن لە کۆڕو کۆنفرانس و کۆبوونەوەکان لە دەرەوەی وڵات و یان لە خودی کوردستان، چ لە رێگای خوێندنەوەی وتار و شێعر و تیاتر و چالاکی کۆمەڵایەتی وەکوو هەشتی مارس و پارێزگاری لە مافی منداڵان و چ لە رێگای بەشداربوون لە بزووتنەوەکانی زانکۆکانی کوردستان و هی تێران و هەروەها بەشداریی چالاکانە لە بزووتنەوەی پارێزگاریکردن لە مافی ژنان، هەموو ئەمانە ئاستی تێگەیشتوویی و پێشکەوتن و ژیربوونی ژنان و کچانمان پێنیشاندەدەن. کەڵکوەرگرتن لەو مەودا کورت و بەرتەسکەی کە لە ژێر دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیدا دەگونجێت، دیاردەیەکی تازەیە کە لە رۆژهەڵاتی کوردستان بەباشی خۆ دەنوێنێت.

لەوەها هەلومەرجێکدا زەحمەتە ئەوەی کە لە باشووری کوردستان لەم ١٧ ساڵەدا روویداوە، لێرەش دووپات بکرێتەوە. لەبەر چەند سەبەب: یەکەم ئەوەی کە ساختاری کۆمەڵایەتیی رۆژهەڵاتی کوردستان زۆر جیاوازە لە هی باشوور چونکوو سیستمی عەشیرەتی بەو چەشنەی لەوێ هەیە یان هەر نیە یان ئەگەریش هەبێت نەك خودی سیستەمەکە بەڵکوو فەرهەنگی عەشیرەتییەکە زۆر بە لاوازی ماوەتەوە. لەوەها سیستەمێکدا ژن بوونی نییە و لەپێناو کێشەی عەشایری و شەڕوکێشەی نێوانیاندا ژن و کچ وەکوو پوول و پارەو کالایەك بۆ ئاڵوگۆڕ پێکردن و مامەڵە بەکار ئەهێندرێت.

دووەم، ئەنفال و هەڵەبجە و ئەو جینوسایدە و بکوژییەی کە حکوومەتی بەعس لە باشوور کردوویەتی شوێنەوارێکی زۆر قورڵی لە ناو کۆمەڵگادا بەجێهێشتوە و باری قورسی ئەم بارودۆخەیش بە پلەی یەکەم بەسەر ژناندا شکاوەتەوە.

سێیەم حیزبەکانی باشووری کوردستان لەژێر کاریگەری ئەم وەزعەدا لەلایەکەوە خاوەنی ژمارەیەکی زۆر ئەندام و پێشمەرگە بوون کە لە وەها کۆمەڵگایەکەوە هاتوون و لەلایەکی دیکەوە سەرکردایەتیی حیزبەکان لەکاتی شەڕی پێشمەرگانەدا – زۆر بە داخەوە بە تایبەت لە کاتی شەڕی ناخۆدا - بۆ کۆکردنەوەی هێز و لە کاتی دەسەڵاتدارەتیشدا بۆ کۆکردنەوەی دەنگ و پرکردنی سندووقی دەنگدان لەگەڵ سەرۆك عەشیرەتەکان و لایەنی دواکەوتووی فەرهەنگ و داب ونەریتدا سازشی زۆریان کردوە و هێندێك جار بەتەواوی سەریان بۆ دانەواندوون.

چوارەم ئەوەی کە بزووتنەوەی یەکسانیخوازی باشووری کوردستان هەر بەتەنها خزمەتی بە ژنانی باشوور نەکردوە بەڵکوو زۆر لە نزیکەوە بوونەتە پشتیوانێکیش بۆ بزووتنەوەی ژنانی رۆژهەڵاتی کوردستان و بە پێی توانا یارمەتییان داوە.

سەرەڕای ئەوانەش هیچ گەرەنتییەك نیە کە شەڕی دەسەڵات لە نێو حیزبەکاندا لە رۆژهەڵاتیش رووندەدات. هەرچی ئێستا و ئەمرۆ کە لە دەسەڵاندا نین پابەندبوونی خۆیان بە پێوەرەکانی نازادی و دیموکراسی زۆرتر رابگەیەنن و بە کردەوە لە ناوخۆدا پەیرەوی بکەن و دڵنیایی بدەن کە دەست نادەنە چەك و تونددوتیژی بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی ناوخۆیان، هەر بەو ئەندازەیەش رێگا خۆشتر ئەبێت بۆ گەشەی کۆمەڵایەتی و شەفافییەت و کردنەوەی درگای پێکەوەهەڵکردن و سەلماندنی لایەنی جیاواز.

لەسەر مەسەلەی کوشتن بەناوی ناموسەوە و تونددوتیژی بەگشتی لە رۆژهەڵاتی کوردستان ئەبێت راستییەك لەبیر نەکەین ئەویش هەبوونی یاسای زۆر دژبەژن لەژێر دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی دایە کە یان بێدەنگ دەبێت لە بەرامبەر ئەم تونددوتیژییەی کە دەرهەق بە ژنان و کچان دەکرێت (کە نموونەیەکی زۆر دڕندانەیمان بەمدواییانە لە ناوچەی مەریوان بینی)، یان ئەوەی کە راستەوخۆ هاندەر و پشتیوانی تونددوتیژی و ستەمە بەرامبەر بە ژنان).

سەرەڕای هەموو ئەمانە بۆ ئەوەی بارودۆخی ژنانی باشوور لە دوارۆژی دەسەڵاتداریی حیزبەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان دووپات نەبێتەوە، پێویستە کە رێکخراوەکان هەر لە ئێستاوە بە گرینگی دان بە مەسەلەی ژنان، لێبڕاوانە کاربکەن: دەبێت کوشتن بەناوی ناموسەوە مەحکووم بکەن کە وەکوو دیاردەیەکی دزێو زۆر بەداخەوە نەك هەر لە کوردستان بەڵکوو لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقا و ئاسیا بوونی هەیە و تەنها بە سەلماندنی ئەو راستییەیە کە دەتوانین هەوڵبدەین بۆ دۆزینەوەی رێگەچارە بۆ نەهێشتن و بنبڕکردنی. ئەوەی کە لە ئوروپا و لە وڵاتانی رۆژئاوایش ژن ئەکوژرێت و ئەکەوێتە بەر تونددوتیژی هیچ لەو راستییەی سەرەوە سەبارەت بە کوشتنی ناموسی کەم ناکاتەوە. خراپ بوونی یەك لەم دوو دیاردەیە هیچ لە دڕندەیی و دژە مرۆڤ بوونی ئەوی دیکە کەم ناکاتەوە.

بەرەنگار بوونەوەی تونددوتیژی بەرامبەر بە ژنان بە تەنها یەك یان دوو هەنگاو چارەسەر ناکرێت بەڵکوو پێویستە کاری زۆر دریژ خایەنی پێشگیرانەی بۆ بکرێت. لە هەموو ئاستەکانی کۆمەڵگادا هەر لە باخچەی ساوایانەوە هەتا خوێندگەی سەرەتایی و ناوەندی و زانکۆ و هەتا هەر کون و قوژبنێکی کۆمەڵگا و شوێنی کار. سیستمی پیاوسالاری سەدان ساڵە ڕەگ و ریشەی داکوتاوە و هەڵکەندن و ریشەکێش کردنی کارێکی ئاسان نیە و گومان لەوەدا نییە کە لە هەموو ئاستێکدا لەگەڵ کۆمەڵێك دژایەتی و بەرەنگاربوونەوەدا رووبەرروو دەبێتەوە. حیزبەکان ئەبێت هەر لەکۆمیتەی ناوەندییەوە بگرە هەتا هەموو کۆمیتەکان و رێکخستنەکانی دیکە بە وردی بۆ ئەم مەبەستە کاربکەن و لەبیریان بێت کە هەموو ئەندامانی رێکخراوەکەیان لە کۆمەڵگای پیاوسالاردا پەروەردەبوون و ئەوانەی کە بە راستی بوونەتە لایەنگری ئازادی و دیموکراسی و مافی یەکسان بۆ ژنان، بە هەوڵ و خەباتی زۆر خۆیان گەیاندووەتە ئەو ئاستە.

لە ئاستی جیهاندا رێژەی مردنی منداڵ لە وڵاتێك نیشانی ئەدات کە ئەو وڵاتە تا چ رادەیەك پێشکەوتووە. بەبڕوای من ئەو حیزبە پێشکەوتووە کە لە بواری خەبات بۆ یەکسانی لە کۆمەڵگادا دەسکەوتی گرینگی بەدەستهێناوە و ئەو وڵاتە پێشکەوتووە کە توانییویەتی تونددوتیژی بەرامبەر بە ژنان زۆر کەم بکاتەوە.